Польовик

Дара Корній

(з книги Чарівні істоти українського міфу)
(Скорочено)

Син землі, володар-охоронець полів. З'являється-народжується на нивах разом із першими сходами жита чи пшениці, росте з ними, дозріває та й засинає. Улюблена пора доби для польовика — полудень. Польові мавки: полудниця, житниця, гречуха, жалиця, вівсяниця, пшениця — та сини: спориш, межівник і луговик — його помічники, які допомагають дбати про врожай.

За описами, польовик — це маленький чепурненький дідок, у якого шкіра чорна, наче земля. Очі різнокольорові: смоляниcте та блакитне. Волосся й борода з колосків і трави. За поясом носить серп, який має магічні властивості. Ним польовик вирізає бур'ян на нивці та допомагає добрим господарям під час жнив.

Подекуди з'являється він перед людські очі у вигляді козлика чи здоровенного бика. Польовик може набувати подоби зайця чи пташки, горлиці, жайворонка, перепілки. Та здебільшого польовик — це легкий вітерець у полі, прозорий, наче промінь сонця.

Наші предки вважали: якщо житнього пана не задобрювати, то він розсердиться та зачне пустувати — мишей та кротів до нивки принаджувати, колосся сплутає, насіє посеред жита пшениці. А задобрений та задоволений, буде він ще дбайливіше доглядати ниву.

Тож безмісячної ночі, у пору цвітіння жита, виходили господарі-хлібороби в поле і приносили жертву житньому панові, щоб задобрити, прихилити його до себе. Такою жертвою був найчастіше весільний коровай.

Жнива для польовика — особлива пора. Жнива починалися перед 12 липня (день святих Петра й Павла). Рано-вранці, до сходу сонця, усі: і старі, й малі, вбрані у святковий одяг, урочисто виходили в поле. Підводили лики до сонця, і пан господар промовляв:

Сонце праведне, божелике, усі святі душечки,
Виростили ви хлібець Божий на ниві, внесіть його в наші руки.
Докотись, хлібцю святий, житечко наше, у наші клуні-стодоли.
Хмари дощові, бурани, громи-блискавиці і ти, градеб'ючий,
Обходьте нашу ниву стороною і до нас не наближайтесь...

Господар низько вклонявся ниві та жав першу жменю, за ним відразу ж господиня. Дякували духам ниви за те, що подбали про врожай, запрошували їх до урочистої трапези. Вважали, що це спільний обід родини й польових духів.

Останній обжинковий сніп був в особливій пошані. Люди вірили, що це зимівник

для польовика-охоронця. Тому він мав бути найколосистішим, із розкішними "вусами" та густою "бородою". Ще його називали Сніп-Рай, або Дідух.

Цей сніп урочисто несли з поля в село, до комори, і співали:

Котився снопочок по полю,
Просився в женчиків додому:
Занесіть мене у стодолу,
Бо вже ж бо я в чистім полі набувся,
А буйного вітроньку начувся,
А дрібного дощику намокся,
А ясного сонечка напікся.

На Різдво саме цей обжинковий Сніп-Рай, величний Дідух, ставили в хаті на почесному місці — на покуті.

Після Різдва сніп виносили в комору на зберігання. Дух польовика-охоронця мирно дрімав у цьому обжинковому снопі до весни. Навесні Сніп-Рай-Дідух виносили в поле, розкидали його по нивці. Вважали, що в такий спосіб благословляється земля й вивільняється дух польовика. Це він оберігатиме нивку, дбатиме про щедрий урожай.

У цьому дійстві доволі виявляється найдавніший із культів — це вшанування померлих. Усі ці вірування і втілював у собі Сніп-Рай-Дідух.

Словник:

Мавка — міфологічна істота, яку уявляли в образі красивої дівчини з розпущеним волоссям.

Коровай — хліб із прикрасами, що символізує Сонце, достаток; випікають його з нагоди урочистих подій, зокрема на весілля.

Лик — так колись називали величаво обличчя.

Клуня, або стодола — спеціальна будівля для молотьби, віяння та зберігання зерна, сіна тощо.

Трапеза — давня урочиста назва прийняття їжі, обід.

Покуть — найшанованіше місце в українській селянській хаті.

Комора — приміщення для зберігання продуктів та інших речей.